

ӨЛЕУМЕТТІК ДАМУ ДЕПАРТАМЕНТІ

ЭДВАЙЗЕРЛІК САҒАТ
ТАҚЫРЫБЫ:

БУЛЛИНГ: БҰЛ НЕ ЖӘНЕ ОҒАН ҚАЛАЙ ҚАРСЫ ТҰРУҒА БОЛАДЫ

БУЛЛИНГ

Буллинг немесе ұрсып-шулау кез келген оқу мекемесінде – бұл зорлық-зомбылықтың бір түрі, ол эмоционалды (мазақтау, қорқыту, қаралау) және физикалық (соққы беру, итеру) деңгейде көрініс табуы мүмкін. Мектепте, колледжде, университетте ұрсып-шулау негізінен бірінші курс студенттеріне тән, себебі топ адамның өміріндегі ең маңызды кезең болып табылады. Буллинктің құрбаны болып кез келген бала қалуы мүмкін, отбасының жағдайына, ата-ананың қамқорлығына және даму деңгейіне қарамастан.

БҮЛГЛИНГ ЛНИЦУС

МӘСЕЛЕ

ӨЗЕКТІЛІК

Қазіргі Қазақстан мектептерінде, колледждерінде және жоғары оқу орындарында буллинг тақырыбы ерекше өзекті мәселе болып табылады. Түрлі дереккөздерде мектептерде, колледждерде және жоғары оқу орындарында буллингке ұшырайтын жастардың үлесі 20%-дан 50%-ға дейін өзгеріп отырады

МАҚСАТ

Мақсаты - буллингтің пайда болу себептерін зерттеу және онымен күресудің әдістерін әзірлеу.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕР

Интернеттегі материалдардың теориялық талдауы

ЗЕРТТЕУ ПӘНІ

Жоғары оқу орнында буллингтің болуы

ЭДВАЙЗЕРЛІК САҒАТТЫҢ МІНДЕТТЕРІ

1. Буллингке қарсы күресудің қандай тәсілдері бар екенін білу
2. Буллингтің не екенін білу
3. Буллингтің пайда болу түрлері мен себептерін зерттеу

ПРАКТИКАЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

БУЛЛИНГ

Эдвайзерлік сағаттың практикалық маңыздылығы жоғары оқу орындарында буллингтің көрініс беру мәселесі бойынша оның себептерін талдау және алдын алу шараларын жүргізу мүмкіндіктерін анықтаудан тұрады.

БУЛЛИНГ ҰҒЫМЫ

Буллинг - бұл адамдар тобының бір адамға бағытталған жүйелі агрессиясы (ағылш. *bullying* - қудалау). Жәбірленуші әлсіз жағдайға түсіп, ұжымдық шабуылдардан өзін қорғай алмайды. Осы ерекшелігімен буллинг қарапайым қақтығыстан ерекшеленеді: қарапайым жанжалда тараптар тең болады.

БУЛЛИНГТІҢ ТҮРЛЕРІ

ТІКЕЛЕЙ БУЛЛИНГ

подразумевает под собой открытое воздействие: избиения, оскорбления в лицо.

ЖАНАМА БУЛЛИНГ

предполагает скрытые издевательства: распространение сплетен, слухов, настраивание коллектива против жертвы.

БУЛЛИНГТІҢ ТҮРЛЕРІ

- 1-топ** - негізінен қорлау мен төмендетудің белсенді түрлерімен байланысты көріністер;
2-топ - зардап шеккендерді топтан саналы түрде бөліп тастау, оқшаулау түріндегі көріністер.

БУЛЛИНГТІҢ ФОРМАЛАРЫ

- 1. Дене тұрғысындағы буллинг** - қасақана итеру, соққы, тебу, соққы жасау және басқа да дене жарақатын келтіру әрекеттері;
+ сексуалдық буллинг - дене тұрғысындағы буллингтің бір түрі (сексуалдық сипаттағы әрекеттер).
- 2. Психологиялық буллинг** - психикаға әсер ететін зорлық-зомбылық, сөздік қорлаулар немесе қорқыту арқылы психологиялық жарақат келтіру, қудалау, үркіту, бұл әрекеттер әдейі эмоционалдық азаптарды тудырады.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БУЛЛИНГ

- 1. Вербалды буллинг** – дауыс құралы ретінде қолданылады (жәбірленушіге үнемі айтылатын ренжітетін есімдер, тіл қату, мазақтау, жаман сөздер мен жағымсыз әңгімелерді тарату және т.б.);
- 2. Ренжітетін қимылдар немесе әрекеттер** (мысалы, жәбірленушіге немесе оның жақтауына түкіру);
- 3. Қорқыту** – агрессивті дене тілі мен дауыс ырғағын қолдану арқылы жәбірленушіні белгілі бір іс-әрекеттерге итермелеу немесе істеуден бас тартқызу;
- 4. Оқшаулау** – жәбірленуші әдейі оқушылардың бір тобы немесе бүкіл сынып, балалар тобы тарапынан оқшауланады, шығарылады немесе назардан тыс қалады;
- 5 Қорқыту (вымагательство)** – ақша, тамақ немесе басқа заттарды талап ету, ұрлық жасауға мәжбүрлеу;
- 6. Мүлікке зиян келтіру және басқа да әрекеттер** – ұрлық, тонау, жәбірленушінің жеке заттарын жасыру;
- 7. Кибербуллинг** – ұялы телефондар, интернет және басқа электрондық құрылғылар арқылы қорлау (ренжітетін, қорқытатын суреттер мен фотоларды жіберу, тіл қату, жағымсыз әңгімелер тарату және т.б.).

БУЛЛИНГ ҚАНДАЙ КӨРІНІСТЕРДЕ БАЙҚАЛАДЫ?

1. Сөзбен агрессия
2. Моральдық қысым
3. Аңыз-әпсаналарды тарату / қауесет тарату
4. Елемеу (қарапайым айтқанда, бойкот)
5. Заттарға зақым келтіру, соққы, қорлау

БУЛЛИНГКЕ ҚАТЫСУШЫЛАР

ҚҰРБАН

Көп жағдайда оқу орындарында буллинг құрбанына айналатындар: үздік оқитындар, нашар оқитындар, сыртқы белгілері бар аурулары бар балалар, физикалық тұрғыдан әлсіз балалар, тұрмысы төмен отбасынан шыққан балалар, ұлттық азшылық өкілдері. Құрбандар көбінесе өздеріне жасалып жатқан буллинг туралы ешкімге айтпайды.

ҚОРЛАУШЫ

Қорлаушылар, әдетте, құрдастарының немесе ересектердің назарын қажет ететін балалар болады. Буллингті қоздыру арқылы қорлаушылар өзін-өзі дәлелдеуге, өзін-өзі бағалауды арттыруға және құрдастарының көзінде беделін көтеруге тырысады. Қорлаушылар ашушаңдықпен, теңгерімсіздікпен, дөрекіліктен ерекшеленеді. Олар қоршаған адамдарға қарсы қақтығыс сезімін көрсетеді және сынға жауап бермейді. Әдетте, қорлаушыларда жанашырлық сезімі әлсіз дамыған.

БАҚЫЛАУШЫЛАР

Бақылаушылар – буллингке қатысушылардың ең көп тараған тобы. Көптеген бақылаушылар буллинг құрбанына жанашырлық сезімін білдірсе де, көмектесуге дайындары жартысынан азы ғана. Бақылаушылар көбінесе қорқыныш пен ұялу сезімін бастан кешіруі мүмкін. Кейбіреулері қорлаушыға қосылуға дайын болады.

БУЛЛИНГТІҢ МОТИВІ

ҚЫЗҒАНЫШ

Қызғаныш – адам біреудің артық қасиеттері, жетістіктері немесе мүлкі жетіспегенде туындайтын сезім. Ол сол нәрсені қалайды немесе басқа адамда оның болуын қаламайды. Қорлаушылар кейде құрбанға қызғаныштан dolau қысым көрсетуі мүмкін.

ӨЗІН-ӨЗІ ДӘЛЕЛДЕУ

Өзін-өзі дәлелдеу – өз мүмкіндігін жүзеге асыруға, белгілі бір нәтижелерге жетуге, іс-әрекетте және басқа адамдармен қарым-қатынаста өзін көрсетуге ұмтылыс. Буллинг – топ ішінде өзін-өзі дәлелдеудің бір жолы, ішкі иерархияда жоғары орын алу тәсілі.

ӨШ АЛУ

Өш алу – бұрын келген зиянға немесе әділетсіздікке жауап ретінде бір адамға немесе адамдар тобына зиян келтіру әрекеттері. Ол наразы сезімнен, нақты немесе ойдан шығарылған реніштен туындайды. Кейде құрбан өзі қорлаушыға өш алу үшін агрессорға айналуы мүмкін.

БУЛЛИНГТІҢ САЛДАРЫ

Ұжымдағы буллинг әрқашан салдарға әкеледі. Буллинг құрбаны оның зардаптарын міндетті түрде сезінеді. Бұл салдар психологиялық және физикалық денсаулық мәселелері түрінде көрінуі мүмкін. Сонымен қатар, буллинг құрбаны жаңа ұжымдарға бейімделуде, адамдармен қарым-қатынас орнатуда, жалпы алғанда кейінгі өмірінде қоғаммен байланыста қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Бұрын буллингке ұшыраған адамдар әрдайым белгілі бір салдарды бастан кешіреді. Оларда физикалық және психологиялық денсаулыққа қатысты мәселелер кездеседі. Ең кең таралған мәселе - **стресс**. Стрестің салдары ретінде бас ауруы, ас қорыту жүйесінің бұзылуы, ұйқы проблемалары, мазасыздық, депрессия пайда болуы мүмкін.

БУЛЛИНГПЕН ҚАЛАЙ КҮРЕСУГЕ БОЛАДЫ?

Алдымен бұл мәселеге барынша байыппен қарау қажет. Буллингті жай ғана әзіл немесе тентектік деп қабылдауға болмайды, себебі кейде қудалау ең ауыр салдарға - мысалы, адам өлтіруге немесе суицидке алып келуі мүмкін.

Ең алдымен психологтармен және эдвайзермен сөйлесу керек. Оларға тікелей оқу орнында жүгінуге болады. Ең бастысы - бұл мәселені жеке шағым ретінде емес, барлығына ортақ проблема ретінде түсіндіріп, оны бірге шешкіңіз келетінін жеткізу.

Егер әңгімелер нәтиже бермесе және оқу орны сізді буллингтен қорғай алмаса, онда сотқа талап-арыз беруге болады.

ЕГЕР СІЗ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БУЛЛИНГКЕ ТАП БОЛСАҢЫЗ, МІНДЕТТІ ТҮРДЕ КӨМЕККЕ ЖҮГІНУІҢІЗ КЕРЕК. ҚОРҚЫНЫШ ПЕН ҚОРЛАНУДЫҢ ҚЫСЫМЫНДА ӨТКЕН ӘР КҮН СІЗДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫҢЫЗДЫ НАШАРЛАТЫП, КҮШ-ҚУАТЫҢЫЗДЫ АЗАЙТАДЫ ЖӘНЕ АДАМДАРҒА ДЕГЕН НЕГІЗГІ СЕНІМДІ ӘЛСІРЕТЕДІ. МҰНЫ ТОҚТАТУҒА СІЗДІҢ КҮШІҢІЗ ЖЕТЕДІ.

ЕГЕР ӨЗІҢІЗДІ ЖАМАН СЕЗІНСЕҢІЗ - **ШЫДАМАҢЫЗ.**

BULLYING

Презентацияны құрастырған:
Халықаралық білім беру корпорациясы
Әлеуметтік даму бөлімі
И.И. Хаджиев